

Nora Rebni

Museum og tilbakeføring av kulturarv

En kommentar til to samiske utstillinger,
Bååstede og Tråante.

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning

Veileder: Guro Jørgensen

Mai 2019

Nora Rebni

Museum og tilbakeføring av kulturarv

En kommentar til to samiske utstillinger, Bååstede og Tråante.

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning
Veileder: Guro Jørgensen
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Sammendrag:

Hva fortelles om samisk kulturarv i utstillingene Bååstede og Tråante 2017: «Hvem eier historien?»? Hvordan kan vi tolke dem i lys av ICOMs museumsetiske regelverk? De to utstillingene handler begge om samisk kultur og historie. Jeg vil diskutere tilbakeføring av kulturarv ved bruk av konkrete eksempler fra de to utstillingene. I den sammenheng vil også ICOM bli trukket inn. Denne teksten skal ikke på noen måte være en kritikk på museum eller de to utstillingene, men målet er at den skal være et innspill fra noen som opptatt av tematikk som kulturarv og minoriteter. Teoretisk vil det bli tatt opp emnene som museumsetikk og representasjon av samisk historie på museum, og tilbakeføring av kulturarv, noe som er et veldig aktuelt tema i dagens samfunn.

Abstract:

What is told about Sami cultural heritage in the exhibitions Bååstede and Tråante 2017: "Who owns the history?" How can we interpret them considering ICOM's Code of Ethics? The two exhibitions are both about Sami culture and history. There will be discussions about the return of cultural heritage using specific examples from the two exhibitions already mentioned. In this context, ICOM will also be of use. This text is not in any way be a criticism of the museum or the two exhibitions, but the goal has always been that it is an input from someone who is concerned with the themes cultural heritage and minorities. Theoretically I will talk about the topics such as museum ethics, Sami history, and return of cultural heritage, which is a very topical issue in today's society.

Jeg som forfatter, er av sameslekt og er opptatt av at samer nå mer og mer, tar tilbake kontrollen over egen kultur og historie. Den samiske delen av meg er så godt som utvasket, jeg snakker verken samisk, har ikke samekofte eller vet egentlig hva det vil si å være same. Ser du litt nøye på meg kan du med godvilje se noen spor etter den delen av arven min, som min høyde. Min pappa står i samemantallet, mens oldemor fornektet den delen av sin slekt lenge. Med fornorskningspolitikken tok det bare fire generasjoner før den samiske delen av slekta var så godt som borte. Det er trist å tenke på at gode og snille oldemor kan ha skammet seg over den delen av seg selv som hun ikke kunne noe for, og det er trist hun aldri fikk se hvordan situasjonen for samene har blitt bedre; kanskje ikke helt bra ennå, men absolutt bedre. På grunn av fornorskningspolitikken har jeg mistet en del av min arv, og i nyere tid vil jeg bli kjent med den igjen. Siden den gang har det norske samfunn tatt avstand til fornorskningspolitikken, og det er gjort mye for å rette opp uretten som er gjort tidligere. På bakgrunn av dette får vi lover som skal verne om minoriteter og urfolk, sametinget, samenes dag, samearkiv, og en vekt interesse fra det øvrige norske samfunn for samisk kultur. Da får vi åpninger av samiske museum og utstillinger, blant annet utstillingene Tråante 2017 og Bååstede som er de utstillingene jeg skal ta opp i denne teksten.

Denne teksten er ikke en kritikk av museene eller de beskrevne utstillingene, men heller et innspill fra en som brenner for det overordnede temaet som kulturarv og minoriteter i museer. Som teoretisk ramme legger jeg frem teori innen emner som museumsetikk, samisk historie og ICOMs museumsetiske regelverk og tilbakeføring av kulturarv. I tillegg til Bååstede som et tilbakeføringsprosjekt av kulturarv, så ble det kjent i mars 2019 at flere tusen objekter tatt fra Påskeøya for over 60 år siden av Thor Heyerdahl, skal returneres til Chile. Emnene skal drøftes ved å se på de to utstillingene Bååstede og Tråante, som begge omhandler samisk kulturarv. I løpet av teksten skal jeg drøfte på følgende problemstilling: Hvilke fortellinger om samisk kulturarv fortelles i utstillingene Bååstede og Tråante, og hvordan kan disse forstås i lys av ICOMS museumsetiske regelverk, med særlig hensyn til punktene formidling, etikk og tilbakeføring av kulturarv?

ICOMs museumsetiske regelverk

Norske museum skal selvfølgelig driftes etter norsk lov, men det er mangel på lover for innhold av museet og forvaltningen av samlingene, og det blir derfor mye opp til de ansatte selv hva de gjør ut av det gitte museet. Men de har noe å lene seg på, altså ICOM, som jeg kommer til å bruke den del i denne teksten og da spesielt *ICOMs museumsetiske regelverk (2008)*. Jeg skal ikke gjengi hele ICOMS museumsetiske regelverk, men benytte de punktene jeg finner relevant om minoriteter og kulturarv, senere i teksten. Dette regelverket er utarbeidet av museenes internasjonale organisasjon, altså The International Council of Museum. Regelverket består av den erklæringen som omhandler museumsetikk som det henvendes til i ICOMs vedtekter. Dette regelverket skal gjenspeile en allmenn aksept over prinsipper blant internasjonale museer. I den forstand representerer regelverket en minimumsstandard for museum. Regelverket presenterer som en rekke prinsipper som blir utdypet med retningslinjer av profesjonell praksis som jobbes mot. ICOM legger frem for at ansvarsområdet for museene ligger i den materielle og immaterielle kultur- og naturarven (ICOM, 2008, s. 11-13).

Det finnes flere prinsipper fra regelverket som har relevans for tematikken i denne bacheloroppgaven. En av de prinsippene er at museum har en plikt til å utvikle sin rolle som folkeopplyser, og gå inn for å ha vidt spektrum av publikum fra området, lokalsamfunnet eller gruppen de betjener. En grunnleggende del av et museums opplysningsoppgave er å samhandle med det samfunnet museet tilhører og arbeide med å fremme det tilknyttede kultur- og naturarv (ICOMs museumsetiske regelverk, 2008, s. 23). Et annet viktig prinsipp er at samlingene hos museet skal gjenspeile natur- og kulturarven i de samfunnene de stammer fra. Innholdet i museumssamlinger overgår ordinære eiendeler, og vil være sterkt knyttet til religiøs, etnisk, nasjonal, politisk eller lokal identitet. Med dette i tankene blir det derfor viktig at retningslinjene hos museet tilpasser seg etter slike tilknytninger. Et siste prinsipp som er relevant i sammenheng med denne oppgaven, er at museum rette seg etter alle juridiske forpliktelser, og da lovgivning lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt, og da i tillegg internasjonale traktater (ICOM, 2008, s. 27-29). Dette er en kort gjenfortelling av de mest relevante prinsippene i fra regelverket, og jeg blir å trekke frem punktene videre i oppgaven for å diskutere ulike punkter.

Mens hos noen land kan en minimumsstandard være lovpålagt, i mange land så kommer slik veiledning av minimumsstandarder igjennom frivillig godkjenningsordninger, som registrering, akkreditering eller tilsvarende evalueringsopplegg. Hvis det er behov, som at det ikke er

definert noe lokal standard, og er det mulig å få veiledning fra ICOMs internasjonale komiteer eller ICOMs sekretariat, for eksempel. Det er tiltenkt at spesialiserte faggrupper så vel som enkeltland, skal benytte seg av regelverket som en bakgrunn for utvikling av tilleggsstandarder. ICOMs museumsetiske regelverk er så langt gitt ut på tre språk; spansk, engelsk og fransk, og ICOM ser positivt på at det blir oversatt til andre språk. En slik oversettelse vil bare bli sett på som «offisiell» hvis den har fått tilslutning fra minst en internasjonal komite fra et land der språket brukes, og da som oftest som første språk. Hvis et språk er i bruk i mer enn et land, er det anbefalt at de nasjonale komiteene i resten av landene rådføres. Offisielle oversettelser understreker at det er behov for museumsfaglig ekspertise, så vel som ekspertise på det språkfaglige. Språkversjonen som brukes, burde opplyses om, samme med de involverte, aktuelle nasjonale komiteene. Slike betingelser skal ikke hindre regelverket fra å bli oversatt, eller deler, for undervisningsformål (ICOM, 2008, s. 11).

Etikk

Etikk kan beskrives kort, som lære om moral, og dens hensikt er å undersøke hvordan man burde handle i en gitt situasjon, blant annet. Det handler også om å forståelse for begreper som brukes for å beskrive handlinger, utfallet eller personer i handlingen. Etikk anses som en av viktigste områdene innen filosofi (Sagdahl, 2018). Etske koder skal, som hovedformål, øke nivået av profesjonell praksis. For et museum blir dette målet nådd med å hjelpe til med å opprettholde den profesjonelle statusen innenfor museumssektoren, men også med å styrke ansvaret og samfunnsrollen til museum (Edson, s.6). Veldig enkelt forklart kan etikk beskrives som å være i et hav av muligheter, og ville gjøre eller være det gode. Slike avgjørelser ligger imellom etikk, altså det som er mulig og ønskelig å gjøre, og loven, det man ikke skal eller skal gjøre, og forståelse av ulikheten på dem, ligger et museums sjans til å gjøre en forandring (Ipsen, Johansen & Pabst, s. 10).

Museum skal følge internasjonale, nasjonale og lokale lover rundt veldedige organisasjoner, virksomhet, og spesielt bevaring og oppbevaring av kulturelle samlinger (Matassa, 2011, s.11). Samlingsinstitusjoner og museer, må være juridisk levedyktig så vel som følge alle gjeldende lover, internasjonalt, nasjonalt og lokalt. De fleste museer har individuelle avtaler for pengestøtte eller objekter, som vil påvirke alt i fra mulighet til kjøp av objekter, til utstilling av objekter. Men det er viktig å være klar over utfordringene og begrensningene for å kunne drifte en samlingsinstitusjon (Matassa, 2011, s. 28).

Kulturinstitusjoner som museum operere innenfor et område av internasjonale og nasjonale etiske standarder, og lover. Lover må de følge, men museum er stor grad selvstyrte og kan velge å følge eller ikke, forskjellige retningslinjer for praksisen ved museet. Men de er vesentlig å følge slike retningslinjer for et godt omdømme, for å få besøkende og støtte fra investorer og offentligheten. ICOM publiserte sin «Code of Ethics» i 2011, og siden da har det kommet flere endringer. Siden den første publiseringen har den vært det viktigste internasjonale rammeverket for å etablere en minimumsstandard for profesjonalitet ved verdens museer (Matassa, 2011, s. 31). Museer har generelt stor troverdighet og mye tillit som samfunnsinstitusjon, og det er viktig at museene føler ansvaret av en slikt tro på dem, og opptrer deretter. Etikk er tilstede i alle områdene av et museum. For eksempel så skal museene må være tilgjengelige for alle, uavhengig om det er en lovgivning, eller ikke, som dekker det området (Matassa, 2011, s. 26-37). Museum er en av de institusjonene som reflekterer samfunnets verdier mest, på godt og vondt. Museumsetikk handler om samlingene,

men så vel handler det om verdiene til personene som jobber på museum, som kan være så ulike som museene og samlingene deres.

De fleste museums ansatte har en forståelse for rett og galt, og i den forstand forstår også museenes samfunnsrolle. Museenes samfunnsrolle går ut på at de er i tjeneste til samfunnet og for dets utvikling. Men det har også skjedd over de siste par ti-årene en forandring innen museum og museumsarbeidere. Det har blitt et høyere utdanningsnivå generelt, mer kulturelt mangfold, samlingsomsorg og internasjonal utveksling er blant annet temaene som har fått økt oppmerksomhet de siste ti-årene. Museumssektoren har over tid blitt mer spesialisert, og har vokst til å inkludere en økt mengde med et mangfold av institusjoner, blant annet. Samtidig som museer går etter en stor og mangfoldig målgruppe, med det så følger et økt ansvar og en større følelse av sosial identitet så blir det et økt behov for å opprettholde en høy sosial etisk standard (Edson, s.5).

Museer har lenge vært opptatt av behovet for tilstrekkelig representasjon av kulturelle ulikheter i sine utstillinger, som et tillegg til å fordype deres publikums kunnskap og forståelse. Men mange museer i dag, forandrer også på kurative praksisene for å være mer inkluderende av ulike syn og tilnærminger, og har i økende grad begynt å praktisere «appropriate museology», som er en teori lagt frem av Kreps. Museer som samarbeider med innfødte «kilder», «etterkommere» og «originale» samfunn. Fremveksten av slik «appropriate museology» kan tildeles til flere utviklinger som har skjedd innen museumssektoren over de siste par tiårene. En av disse er at den post-koloniale kritikken av museum som dukket om på 1980-tallet, som en del av skole miljøet men også som en del av de som hadde fått sin kulturelle arv samlet inn som utstilt i museer. Slike folkegrupper var innfødte, etniske minoriteter og ikke-vestlige. En slik kritikk har ikke bare forandret tankemåten rundt museums ideer, men også har kraftig forandret museums praksis. Andre punktet er, at veksten av stipender hos museer, og da spesielt komparative og kryss-kulturelle studier, har økt vår kunnskap på de ulike formene museum og musikologiske atferd tar i forskjellige kulturelle og nasjonale tilknytninger. Den tredje utviklingen er, at et økende samarbeid mellom museer og opprinnelse samfunn har skapt lys på de problematiske sidene av mange ordinære kurative praksiser av respekt til kulturelle etikk og protokoller. Den fjerde, og siste grunnen er, at etniske og urfolk spesifikke samfunnsbaserte museer har blitt kilder til alternative og mye museologiske paradigmer for teorisering og fremdriften av museumssektoren (Kreps, s.4-5). Sett sammen representerer disse forandringene et skifte innen museum som har vært dominert av hegemoni og universale museologi, til nå en mer inkluderende museumsfelt, hvor det er

anerkjent et bredt spekter av museer og museologi. «Appropriate museology» handler om integrering av lokale eller innfødte tradisjoner inn til museer og kulturarv arbeid der det er egnet. Vi må se på denne måten som en vei for å gjøre museer mer forenelige med lokale kulturer, men også for at museene skal ha større verdi for lokale samfunnene de tilhører og dermed mer bærekraftig i lengden. Denne nyere museologiske tanken er grunnet i tanker om menneskerettigheter og sosial rettferdighet, og har vært med på å gjøre museer mer sosialt ansvarsfulle og inkluderende (Kreps, s.6).

Hvert enkelt museum er ansvarlig sone handlinger og avgjørelser innenfor rammen av akseptabel museums praksis. Utstillinger kan lede til irritasjon eller glede, og det vil alltid være risiko involvert i alle nivåer i museumsarbeid. Det er derfor viktig å vurdere risikoer for uakseptable eller upassende handlinger, og ta slike vurderinger etter nøye vurdering uti fra risikoer. Museumsansatte har et ansvar for å vurdere konsekvensene relatert alle avgjørelser som vil påvirke samlingene, offentligheten eller yrke. Etikk er det som definerer de prinsippene av akseptabel praksis og sosialt ansvar. Det kan også gi retningslinjer for vanskelige situasjoner som er uventet, uvanlige eller som involverer andre. Etterspørselen etter etikk innen museumssektoren er ikke på bakgrunn av krevende offentlighet, men heller noe som kommer innenfra i yrke for å etablere en standard for best mulig praksis. Målet er ikke å få museumsansatte til å kunne skille på rett og galt, men heller for å gi poeng til etterretning for bruk ved kompliserte etiske problemstillinger (Edson, s. 11-12).

Etiske koder og retningslinjer har historisk sett blitt definert passende oppførsel, gitt grunnlag for selv-refleksjon og etablert ansvar til yrker og mot publikum. Disse har hatt som mål å profesjonalisere individuelle praksiser og innen museumssektoren generelt gjennom promotering av standardisering, og normativ oppførsel. Men det er viktig å merke seg er at, etiske koder er definert av kultur, og selv museumsetikk er ikke universal (Kreps, s7). Etiske koder skal veilede oppførsel, og sette standarder for etisk praksis. Kodene er ikke lover, som generelt krever de en standard atferdskodeks som er høyere en lover. Profesjonelle etiske koder blir betegnet som levende dokumenter på grunn av at de utvikler seg i respons på forandrende situasjoner, verdier og sosiale bevegelser. Et eksempel er ICOMs koder som har blitt revidert flere ganger. I denne sammenhengen kan vi se hvordan etiske koder relateres til bestemte sosiale, kulturelle, nasjonale og historiske kontekst, slik som etiske prinsipper generelt i et samfunn. ICOM har gjort det klart i sine etiske koder at hvert enkelt ICOM medlem eller medlemsinstitusjon har rett til å delta i ICOM i samsvar med sine egne komiteers og standarder. Underforstått i denne uttalelsen er at medlem ikke nødvendigvis er

bundet til ICOMS etiske koder (Kreps, s.80). Det er viktig å påpeke at selv om ICOM er et bra regelverk å støtte seg på i museumsarbeid, så er det ikke nok på egenhånd og museumsarbeider må utøve mye sjønn.

I den mer digitale og moderne verden vi lever i, hvor verden generelt har blitt mindre så har museum fått en viktig rolle innen de globale sosiokulturelle aktiviteter, og vil ha en større fremtredelse i fremtiden. Museum kan påvirke både samfunnet som en helhet og mennesker på en positiv måte. Men dette er avhengig av hver museumsansatts etiske tilnærming og utøvelse, og vil derfor kunne delta for å påvirke de etablerte etiske standardene som er basisen for museumssektoren (Edson, s. 36-37). Museumsetikk handler også om forholdet mellom museum og folket, hvor museer er ikke-profitt skapende, permanente institusjoner som tjener samfunnet og dets utvikling, og som en institusjon som er både åpen for offentligheten og som kjøper, konserverer, forsker, formidler, utstiller for fordelene av å studere, utdanne og fornyelse, material bevis av folkeslag og deres habitat. Museum er sentral i samfunnet, og folket har generelt mye tillit til at museer er formidler sannhet og følger etiske koder på lik linje av resten av samfunnet (Edson, s. 90). Det er personer som tar avgjørelser, og etiske koder vil hjelpe til med å ta en avgjørelse, men til syvende og sist er enkelt personer ansvarlig (Edson, s.100).

Museumshistorie og minoriteter

Felles for de fleste vestlige landene, så har deres museer en rik historie som en del det ordinære samfunnet. De er plassen hvor kulturelle og historiske gjenstander er oppbevart og utstilt, og der hjelper de til med å fortelle historiene om et lands folk, fortid og kultur, til alle som besøker. Museene er også de som bevarer gjenstandene fra fortiden, for besøkende i fremtiden. Inntil for noen tiår siden, så var historiene på museene ofte de av den mer dominante gruppen i samfunnet, og ofte nasjonalistiske i tone (Marcus, Stoddard, Woodward, s.25). Dette ser vi også i Norge, men etter den post-koloniale kritikken så har dette forandret seg, og museumslandskapet er blitt mer åpent og inkluderende av alle grupper i samfunnet. Museum har i lengre tid vært et sted for formidling og kunnskap til folket (Marcus, Stoddard & Woodward, s.27).

Holdningene til museer og forventningene samfunnet har til del har forandret seg. Det er blitt et økt kritisk syn på museenes rolle i å opprettholde den kulturelle verdien satt av eliten eller de privilegerte i samfunnet. Problemstillinger som har blitt tatt opp er blant annet som hvem sin kultur som er utstilt i museer og hvem utstillingene er for. Dette gjelder ikke bare for Norge, men det er et internasjonalt fenomen også. Dette er en del av den post-koloniale kritikken, som har forandret museumssektoren og valg av utstillinger. Med samfunnet mer klar over museenes rolle i formidling av kulturarv og historie, så byr det på en mulighet for at museums brukere kan i økende grad være involvert og interagere på museer. Dette speiler seg i at utstillingene faller innenfor samfunnets interessefelt, og det betyr også at et samfunn som stadig blir mer fler-kulturelt som øker interessen for å bli representert på museer. Det er viktig at aldri glemme at på et helt grunnleggende nivå så er museum for folket, og for å være i fremtiden må de følge utviklingen til resten av samfunnet (Ambrose & Paine, s. 16-17).

Fra starten av 1800-tallet og helt til midten av 1900-tallet var museum i den vestlige delen av verden engasjert på bakgrunn av en tanke om utvikling, kategorisering og fremskritt av folkegrupper. Sosialdarwinisme var stort på denne tiden, og det innebar at forskjellige folkegrupper ble plassert på ulike utviklingstrinn. Primitive naturfolk befant seg på de lavest trinnene, og jo høyere opp på trinnene, jo mer siviliserte fremsto folk. Denne tankemåten kobler seg til ideen om en nasjonalstat, med ett folk og en nasjonal historie. I en slik tankegang er det ikke plass til ulike folkegrupper, språk og fortellinger. Dette fikk følger for samene i Norge, som ble fratatt sin historie og ble statsløse. Mens så fikk etnisk norske statsborgere en lang og rik historie. Innenfor nasjonalstatens rammer mister minoriteter sitt historiske grunnlag. På likt grunnlag som andre minoriteter rundt om i verden, som grønlandere i Danmark, så ble samer sett på

som et etnografisk objekt i museumssammenheng. Oppfattelsen av dem var et samfunn og folkegruppe uten endringer eller dynamikk. Det var grunnlaget for å ikke putte dem i historisk museum, men heller i etnografiske utstillinger. Slik ble den samiske kulturen fjern, eksotisk og fremmedgjort av det norske storsamfunnet (Pedersen, s.42).

Etter hvert på slutten av 1900-tallet blusset det opp andre tanker og diskusjoner rundt begreper som historie, majoritet, minoriteter og nasjon. Ut av det kom det en ny tanke om at nasjonen ikke utelukkende er forbeholdt ett folks historie eller etnisitet. En nasjon kan fullverdig bestå av flere ulike folkegrupper av samme nasjon. Dermed er ikke nasjonen forbehold en etnisitet eller ett folks historie. Minoriteter slike som samer, over hele verden begynte å kreve sin historie tilbake, og med det også retten til å definere sin egen historie. Nasjonens historie forteller ikke lengre bare en historie om majoritetens suksess og utvikling, men en samling av fortellinger, med ulike betydninger. Innen norsk museumsmiljø kom forandringer for fullt på 1980-tallet, og i årene som fulgte ble det etablert en rekke små lokale museum. Mange av disse hadde utgangspunkt i samisk kultur eller miljø. Norge fikk øyne åpnet for mer enn bare den samiske kulturen generelt, men også for det store mangfoldet innen kulturen. Det som før var en historie for hele nasjonen har blitt til mange fortellinger om sjøsamer, lulesamer, elvesamer, sørsamer og nordsamer, bare for å nevne noen (Pedersen, s. 43-44).

Helt siden 1970-tallet så har kulturforskningen kritisert Europas representasjon av andre kulturer. Tematikken ble for alvor tatt oppi lyset når intellektuelle og forfattere fra ikke-vestlige deler av verden startet å utfordre de rasistiske og etnosentriske oppsetningene som ble ment å prege Europas møte med de som var annerledes. Dette var starten på påfølgende kritiske studier som poengterte hvordan de vestlige stereotypene om karakter- og kulturtrekk var gjort til sannhet ved bruk av politikk, litteratur, film, presse, vitenskap og kunst (Olsen, s. 13). Det er lett å glemme at museum i seg selv er en historisk og kulturell gjenstand som presenterer praksiser, verdier og diskurser som er orientert i sosiopolitisk rom og tid (Olsen, s. 15). En fremvekst av samisk museum må ses i sammenheng med at de siste tre tiårenes politiske bevisstgjøring hos samene. Fremkomsten av egne samiske museum kommer fra et ønske om å styrke den samiske kulturelle identiteten, å gi trygghet og stolthet over egen kultur, også ikke minst for å presentere og bevare smisk kulturarv. Gjennom museene selv og utstillinger kan disse museene være med på å gjøre samisk historie og kultur mer synlig, for både storsamfunnet og samene selv. Samiske museum og deres utstillinger viser også hvordan samene har

fått tilbake kontrollen og sin egen historie og kultur, og representasjonen av dem, fra storsamfunnets kontroll (Olsen, s. 17-18). For samer, på lik linje med andre urfolk, så er det å ha kontroll over og beskytte egen kulturarv et viktig element av nåtidspolitikken (Olsen, s. 26).

I de siste par ti-årene har det skjedd en forandring i museer over hele verden. Stadig flere institusjoner er engasjert i aktuelle temaer fra samfunnet som oppfordrer til debatt i dagens samfunn. Ved å presentere kritiske problemstillinger til etablerte sannheter og ved å fremheve samfunnsaktuelle problemstillinger, så kan museer drive frem en samfunnsutvikling i positiv retning. Til et samfunn hvor flest mulig blir hørt. Dette blir mer og mer viktig nå når museumslandskapet blir stadig mer globalt. Museum i dagens samfunn skal og vil være en aktiv del av samfunnet de hører til (Ipsen & Johansen & Pabst, s. 8).

Før 1980 fantes det bare tre samiske museer, men de siste 20-30 årene har det forandret seg radikalt. Norge har gått i fra et tomt kart uten minoritetsmuseer, til et spredt området med samiske museer, utstillinger og samlinger. Samer som et folk er ikke bare lokalisert i Norge, og selv om jeg for det meste skal ta for meg samer i Norge så må det ikke glemmes at det eksisterer lignende tendenser og utfordringer i Finland, Sverige og Russland som også har en samisk befolkning. De tidlige etnografiske utstillingene baserte seg på kulturelle objekter som skilte seg ut som grensemarkører, altså det som var spesielle for samene. En slik markør var blant annet rein og reindrift, som ble brukt som en motsetning til det norske bondesamfunnet og fiskeri, selv om samer også utøvte dette. Å markere forskjellen mellom samisk og norsk kultur var viktig, som bidro til følelsen av ulikhet. Dagens samiske utstillinger formidler forelinger om samisk samfunn i kontakt og utvikling, og de har mindre fokus på avstander og forskjeller (Pedersen, s. 42-45).

Samiske museum defineres av følgende kjennetegn, som er fastsatt av Sametinget:

- Museum som skal virke i en samisk samfunnssammenheng.
- Den sentrale virksomheten hos museet er samisk natur- og kulturhistorie.
- Museet skal ha forvaltningsmessig tilknytning til Sametinget, hvor Sametinget er politisk og faglig premissleverandør (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, s. 22).

Så langt har 90% av internasjonal repatriering handlet om menneskelig levninger, og de etiske tankene rundt dette er klare på at levninger alltid skal tilbakeføres hvis det blir lagt frem krav om det. For objekter av typen i Bååstede, finnes det ikke like tydelige retningslinjer. Det finnes erfaringer med to typer til arbeid med tilbakeføring. Den ene går ut på rettslig metode og

juridiske krav, og den andre er frivillig avtaler grunnet i etikk, faglig, respekt og menneskerettigheter grunnet i lov og rett. Den frivillige modellen oppfordrer til faglig samarbeid under en tilbakeføringsprosess, og de beste resultatene vil oppnås med denne modellen. En annen ting for å oppnå best mulig suksess er når ikke hele samlingen blir overført, men i stedet når samlingen blir fordelt mellom urfolksmuseene og samlingseiende museum for samarbeid om formidling og forskning (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, s. 35).

De fleste som besøker museum gjør det som en fritidsaktivitet (Falk, s.41). De siste par tiårene har det vært en forandring i verdien rundt fritid, men også betydningen av verdien i å gjøre verdifulle aktiviteter som fritt valgs læring. Utdanning representerer en kategori av grunner relatert til informasjon, estetisk eller kulturelle innholdet på et museum, og kunnskap er oftest den grunnen til at besøkende kommer på museum. De har interesse for en utstilling eller et museums samlinger, og de besøker museet for å lære mer, få mer kunnskap. Utover kunnskap, får ofte museer besøk av de som vil bli underholdt, og besøket er ofte grunnet i å ha noe å gjøre på fritiden. Felles for de aller fleste museumsbesøkende er at de går på museum på fritiden sin for å fornøye sin del og for å ha det moro, eller for å se noe mytt og interessant i et avslappende og estetisk tilfredsstillende omgivelser. Museer er også en sosial arena, hvor folk sjeldent drar alle. Det er sett på som noe man gjør sammen med andre, enten som en familie, eller vennegjeng, hvor individer får mulighet til å nytte utstillinger, omgivelser og hverandres selskap (Falk, s.50-51). I valget av å besøke et museum, så ligger avgjørelsen mellom ønske å tilfredsstille intellektuelle nysgjerrighet og omgivelser som tilbyr unike og intellektuelle stimuli av nye ting å gjøre og se, blant annet. Besøkende velger ofte å besøke museer hvor de føler en tilknytning til eller en spesiell interesse for. Så en besøkendes identitets-relatert besøks motivasjon representerer grunnen for å besøke museum (Falk, s. 81). Den personlige interessen og kunnskapen besøkende bringer til et museum påvirker hvilke utstillinger, gjenstander og tekstlig innhold besøkende velger å observere (Falk, s. 96).

Felles for arkiv, bibliotek og museum er alle viktige institusjoner for å føle og skape identitet. Oppi gjennom historien har disse institusjonene vært verktøy for fremme storsamfunnets kulturelle herredømme, der hvor ideen skulle være å skape en nasjonal identitet. Minoritetenes kultur ble dyttet bort, til fordel for en tanke om en felles, nasjonal kulturarv (Holmestrand, 2006, s. 4). De nasjonale minoritetenes kulturarv er også en del av Norges kulturarv. I minoritetsrettigheter står språk og kultur veldig sentralt, og her står arkiv, bibliotek og museum som viktige formidlere av kulturarven (Holmestrand, 2006, s. 18). Disse institusjonene er etablert på ideen om en felles nasjonal kultur, og gjennom seleksjon har minoritetskulturer og historie

blitt valgt bort. Dette har bidratt til marginalisering og usynliggjøring av det kulturelle mangfoldet som har vært i Norge i mange århundrer. Denne utvelgelsen kan sees sammen med forskningspolitikken. Det førte ikke bare til at minoritetene ble skviset ut, men også til at det øvrige majoritetssamfunnet har lite kunnskap om minoriteters historie og kultur. Som kunnskapsinstitusjon burde arkiver, biblioteker og museum se på formidling av minoritetsrettigheter som en sentral oppgave av institusjonen. De må gå inn for å representere de forskjellige gruppene som gjør samfunnet, og dermed også minoriteter. Kunnskap om nasjonale minoriteters historie og minoriteter generelt, er ikke utelukkende relevant for minoritetene selv og en håndfull forskere, men det påvirker også hvordan minoritetene blir behandlet og betraktet. I dag er det noen av institusjonene som jobber med å dokumentere og formidle de nasjonale minoriteters kulturarv, og da spesielt museer. De nasjonale minoritetene og urfolk, er en del av Norsk kulturarv og vil derfor angå hele befolkningen, og ikke utelukkende de områdene hvor minoritetene har tilhørt tradisjonelt (Holmestrand, s. 23-24).

Det blir bemerket av blant annet norske myndigheter, EU og UNESCO at kulturinstitusjonenes mulighet til å bidra til et positivt fellesskap og forbindelse mellom mennesker av forskjellig bakgrunn. I en mangfolds forbindelse vil ny museologi representere en bredere tanke rundt museumsinstitusjonens rolle i et mer kulturelt mangfoldig samfunn, som påvirkes av migrering og globalisering av kulturer. Innen dette befinner museene seg i en mangfolds preget sammenheng, som betyr nye tanker rundt nasjonal identitet og nasjon (Akman & Hauge, s.25-26). Museum, som en kulturinstitusjon, skal legge til rette for og stimulere til kulturelt mangfold. Som institusjon, skal museer oppfordre til positive forandringer i samfunnet med toleranse og inkludering, men også være trygge områder for debatt (Akman & Hauge, s. 28). Utstillinger på museer har tradisjonelt vært en sender-mottaker typ kommunikasjon der muser sender budskapet til publikum gjennom utstillinger, og hvor publikum blir en passiv mottaker. Dette oppsettet har gitt museene en strukturell makt innen tolkning og definisjon. Dette gir begrensinger for mulighetene til publikum for å ta del i tolkningsprosessen av utstillinger. I et mangfolds museum er det ønskelig at de blir en møteplass for ulike meningsutvekslinger, praksis og tolkning. Kulturhistoriske museer er kulturelle skildringer for nasjonalstaten, et eksempel på en idealisert, homogen nasjon og står som en autoritær utdanningsinstitusjon for samfunnet. På den andre siden så er museer også en arena for sosialisering, debatter, konfrontasjoner og eksperimenter.

Tematiske utstillinger var vanlig fra 1930-tallet, der modeller ble kledd opp i «autentiske» klær og plassert i «autentiske» situasjon. Hensikt og kontekst var ofte fraværende, og formålet

var ofte fremheve annerledeshet i kontrast til det kjente. De satte mest fokus på hvor og når, fremfor hvordan eller hvorfor, og dette førte til stereotyping og en fremstilling av primitivitet hos kulturer upåvirket av moderne tider. På 1990-tallet ble slike tematiske utstillinger kritisert, da spesielt fra urfolk og minoriteter som på denne tiden begynte å få sine egne museer for å fortelle sin versjon av historien. Dermed ble kulturhistoriske museer tvunget til å benytte seg av ulike innfallsvinkler i utstillinger, og delvis ble de mer interaktive og kontekstbasert. I denne diskusjonen ble det anerkjent at kunnskap er konstruert, og at museene har et analytisk og tolkende rammeverk og metodene brukt viser til publikum at hva de ser bestemmes av sted og tid. De større, faste utsilingene blir etter hvert byttet ut med flere mindre midlertidige utstillinger som forteller fra forskjellige hold. Utstillinger på museum henger tett sammen med representasjon, og gjennom utstillinger blir gjenstander og fenomener presentert for noe eksternt fra seg selv. Utstillinger kan også være en sjanger, som permanente utstillinger i sammenheng med tematikk, mens midlertidige utstillinger henger sammen med kontekstuelle utstillinger. Permanente utstillinger blir et statisk kunnskapssyn, og i det ligger det at kunnskapen som presenteres på et gitt tidspunkt skal gjelde i lengre tid. Det er økt mangfold Bååstede og Tråante er eksempler på, hvor flere folkegrupper innen et land får mulighet og plass til å fortelle sin historie, slik de selv ser det (Akman & Hauge, s. 36-39).

To samiske utstillinger, Bååstede og Tråante

Bååstede, som betyr hjemkomst på samisk, er en vandreutstilling som stiller ut samiske objekter fra Nord-Norge. Objektene har samisk historisk eller kulturell verdi, og de er en del av et prosjekt hvor samiske objekter skal vendes tilbake til hvor de kom fra. Det er også en del av navnet til utstillingen, som forteller at nå er de hvor de hører til. Utstillingen var utstilt på Nordlandsmuseers bymuseum i Bodø når jeg besøkte det. Innholdet av utstillinger var objekter av samisk karakter (slikt som kofter, ulike håndarbeidsverktøy, votter, luer osv.), med objektets navn på norsk og samisk, og hvor det kom fra. Det var også flere store plakater med informasjon om de ulike institusjonene objektene kom fra. Hele temaet for utstillingen er jo hjemkomst, både for objektene selv, men også for å kunne gjenoppta og fornye tradisjonene og håndverket som objektene viser. Det er ikke en stor utstilling, men den i stedet fylt med objekter som har stor verdi for de institusjonene de kommer fra, og hele utstillinger er laget av samiske senter og museum for å la det samiske folket få mulighet til å fortelle sin historie. Det jeg fant mest interessant med hele utstillingen var å kunne gå rundt å se på objektene og se alt arbeidet som er lagt ned i dem. I tillegg til noen utvalgte objekter består utstillingen av 24 fotografier av objekter som er tilbakeført til de samiske museene. Disse samiske museene er de seks museene som ligger under Sametingets forvaltning. De er Saemien Sijte som er sørsamisk museum og kultursenter i Snåsa, Tana- og Varagner Museumssiida i Øst-Finnmark, senter for nordlig folk, Nord/Midt-Troms, RoddoDouttarMuseat i Vest-Finnmark, Vardobaiki Musea i Sør/Midt-Troms og Nordre Nordland og Arran Lulesamisk senter i Tysfjord (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, 2012, s. 23). Disse samiske objektene ble samlet inn av norske prester, vitenskapsmenn og lærere på 1800- og 1900-tallet. De ble tatt til museer og slott i Oslo, og ellers i Europa.

Rommet som benyttes av museet til slike ikke permanente utstillinger er stort, med god takhøyde og store vindu skal det litt for at en utstilling greier å fylle opp et slikt rom. På veggene henger det plakater med informasjon om hvilket senter eller museum objektene er tilbakeført til. Nesten det første man møter når man kommer inn i rommet, er to samekofter som står utstilt, en herrekofte og en damekofte, av sørsamisk type. Det er også et utstoppet reinsdyr, frittstående, men både den og samekoftene er satt under et vindu eller i et hjørne, som slipper opp for veldig mye gulvplass som kunne vært bedre utnyttet. Rommet er godt opplyst men uten musikk, lyder eller full utnyttelse av gulvarealet føles det ut som utstillingen forsvinner litt i det store rommet (Norsk Folkemuseum).

Bååstede som et prosjekt handler om tilbakeføring av deler av samlingen ved Norsk Folkemuseum, som er omtrent 2000 objekter. Resten av samlingen forblir på Norsk Folkemuseum for videre formidling av samisk historie og kultur i Oslo. Prosjektet ble startet på bakgrunn av at objektene er innsamlet fra Sápmi på 1800-1900-tallet, og er innholdet av Norsk Folkemuseums samiske samling. Prosjektet grunner seg i Norges forpliktelse ovenfor samer som urfolk, og dette skal lede til at det samene får råderett over sin kulturarv (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, 2012, s. 2-3). 19.juni 2012 underskrev direktør for Norsk Folkemuseum Tilbakeføringsavtalen for samisk museumsmateriale ved en høytidelighet ved Sametinget i Karasjok. Bååstede ble prosjektet hvor halvparten av samlingen ved Norsk Folkemuseum, rundt 2000 objekter, skal tilbakeføres til de seks av museene som ligger under Sametingets forvaltning. Denne avgjørelsen er grunnlagt i Norges forpliktelse ovenfor samer som urfolk, og skal gå inn for at samene får råderett over denne delen av kulturarven sin. Før tilbakeføringen så var samlingen eid delvis av Kulturhistorisk museum ved Universitet i Oslo (i 1951 ble samlingen overført til Folkemuseet) og delvis av Norsk Folkemuseum. Utstillingen er frem arbeidet under et tett samarbeid med de seks samiske museene som skulle motta objektene. Hvert av museene fikk velge ut en gjenstand som skulle vises under Tråante 2017, sammen med fire objekter som ble fotografert og vist i samme utstilling. Disse bildene er mulig å se på Bååstede nå. I tillegg til disse objektene, så skrev hvert museum en tekst rundt sine valg av objekter, og hva et slikt tilbakeføringsprosjekt betyr for det samiske samfunn. Utstillingen ble finansiert av Sametinget, Norsk Kulturråd og Bååstede-prosjektet (Sæmien sijte). Deler av grunnen til at all samisk kulturarv ligger i at det er et ønske fra den samiske side om at det skal fortsette å være en representativ samisk gjenstandssamling i hovedstaden, som skal brukes til formidling av samisk kultur og historie. For mange er prosjektet Bååstede et viktig og historisk prosjekt for samiske museene og samiske samfunnet, men også for de lokalsamfunnene hvor objektene har blitt samlet inn i fra.

«Tråante 2017: Hvem eier historien?» var en utstilling som ble oppsatt i sammenheng med feiringen av 100 årsjubileet av samenes første landsmøte som fant sted i Trondheim i 1917. Siden utstillingen først ble satt opp har jeg vært der flere ganger ved ulike anledninger. Tråante er en velgjennomført utstilling med objekter av ulike typer, men som alle forteller en historie om hvordan samer levde for lenge siden. Et viktig poeng i utstillingen er å vise resultater fra arkeologiske utgravninger, som kan tyde på at samer eller deres forfedre levde mye lengre sør enn vi lenge har antatt å være deres område. Som publikum syntes jeg utstillingen er godt gjennomført og vekker nok interesse, ikke bare hos spesielt interesserte som meg selv. Det

som var veldig spennende å se, som bare gikk an i 2017, var en runebomme på lån i fra et museum i Tyskland. Utstillingen fikk økonomisk støtte til å utgiftene til reisen for Frøyningsfjelltromma fra sametinget og DKNVS. Helt fra starten av DKNVS har det blitt samlet samiske objekter av medlemmer, og sammen med de som har blitt gitt i gave, er det dette som er NTNU Vitenskapsmuseums samiske samling. Samiske kulturminner og objekter er fredet etter kulturminneloven, og det er noen få institusjoner som har ansvaret for oppbevaring av slike objekter. Vitenskapsmuseet er en av dem, og har samarbeid med samiske museer og institusjoner om oppbevaring og utstilling av objekter.

Tegn på samisk bosetning sør i landet

På begynnelsen av 1980-tallet hadde NTNU Vitenskapsmuseum ansvaret for arkeologiske undersøkelser i Innerdalen i Kvikne, i tilknytning til vannkraftutbygging. Her fant de tufter fra 1400-tallet som har likhetstrekk med samiske tufter fra Sverige fra samme tid. Det er også arkeologiske funn i nærheten fra samme tid som viser at samer drev med elgjakt. I 2006 ble det gjort arkeologiske funn i Aursjøen i Lesja kommune, hvor de fant fire hellelagte ildsteder på rekke, med jevn avstand imellom. Slike ildsteder er bare kjent for samisk kultur, og er å finne under vikingtiden og middelalderen. Karbondatering viser at ildstedet var i bruk imellom år 600-900 e.Kr. Fjellområdene rundt Lesja, Dovrefjell og Snøhetta, er området hvor det er mange fangstanlegg for villrein. Det er vanskelig å stadfeste at dette med 100% sikkerhet var samer, men dette kan tyde på at samer eller forfedrene deres var bosatt mye lengre sør enn vi har antatt frem til nå.

Frøyningsfjelltromma (samiske navnet er freavnantjahke gievrie) er en samisk nasjonalskatt som under Tråante 2017 var utstilt i utstillingen «Hvem eier historien?» ved NTNU vitenskapsmuseum i Trondheim, i perioden 5.februar til 14. mai. Den er en særdeles godt bevart tromme fra 1600-tallet, og under Tråante 2017 var det første gang på rundt 300 år den var vært på norsk landjord og i Sápmi. Det som gjør denne tromma unik er hvor godt bevart den er, og at den stammer fra en tid da de fleste samiske trommer ble beslaglagt og destruert som en del av tvangskristningen gjennomført av norske myndigheter i denne perioden. Veldig overaskende overlevde tromma forfølgelsen fra den tida, og i 1730 var den i Det Kongelige Danske Kunstkammer. Den ble beslaglagt allerede i 1723 av misjonæren Thomas von Westen. Videre ble den gitt i bryllupsgave fra kong Frederik V til hans tidligere svoger Ernst Friedrich III av Sachsen-Hildburghausen. Siden den gang har den vært i Tyskland, og har vært hos Meninger Museen i Thüringen i Tyskland siden 1837. Tromma er en av de best dokumenterte trommene som eksisterer, siden både tidligere eiernes opplysninger om

trommen helt i fra 1723 er bevart, og siden den gang har flere forskere studert den og skrevet om den (Tveter, 2017).

Museum må ha tydelige og gjennomsiktede prosedyrer rundt håndtering av forespørsler om tilgang, restitusjon og hjemføring av kulturarv. Tilbakeføring av kulturarv er et følsomt tema og håndtering i en slik prosess eller forespørsel må være mild (Matassa, 2011, s.36). Når det er snakk om tilbakeføring av kulturarv kan jeg også, som mange andre, fort tenke på objekter med hellig eller spesiell kulturell verdi. Men ofte er de praktiske, hverdagslige objektene som er mest interessante i i tilbakeføringsprosjekter, som Bååstede. Gjenstander har tradisjonell verdi og kunnskap, som blir ført videre fra generasjon til generasjon, og holder kulturen i livet. Samlingen av samiske objekter ved Nasjonal Museet som var av interesse i prosjektet Bååstede, var kvinne og herre hatter, deler av en reinsdyrsele, ulike drikke og spise verktøy i tre, bare for å nevne noe. Det meste at dette ble samlet inn før krigstid, og er uvurderlige i å representere levemåter og modeller som er uvanlig i dag eller til og med tapt. Slike objekter har ekstremt høy verdi for samer, og med tilbakeføring av slike objekter så viser Nasjonal Museet at de forstår verdien i det (Eriksen & Valkonen & Valkonen, s.18).

Tilbakeføringsprosjektet Bååstede har lagt en rapport fra arbeidsprosjektet mellom Norsk Folkemuseum, Sametinget og de seks samiske museene, og videre kommer de viktigste punktene fra den rapporten. Prosjektet er antagelig det største tiltaket av sitt slag, med tanke på å realisere prinsippene for urfolks kulturarv og museum som er nedskrevet både innen norsk samepolitikk, og i internasjonale etiske normer og lover. Prosjektet fikk navnet Bååstede, som betyr «tilbake» på sør-samisk. På lik linje som at Utimut er kjent for vellykket gjennomføring internasjonalt, er det et håp at Bååstede skal få en like god gjennomføring. Det vil være til fordel for alle parter, og kunne være et forbilde til andre tilbakeføringer av kulturarv til urfolk, i Norge og den øvrige verden (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, s. 2). Bakgrunnen for prosjektet er i nasjonal og internasjonal urfolksrett og museumsetiske retningslinjer, og målet for prosjektet er at samene skal få råderett over sin egen kulturarv. Fra 1980-tallet har det vært spørsmål rundt tilbakeføring av museumsobjekter fra norske museum til samisk forvaltning av kulturarv. Det er tydelig at dette er et tema som må sees i tilkobling med utvikling av urfolks posisjon på et internasjonalt nivå, utvikling av menneskerettigheter, avkolonisering mange steder i verden, blant annet. Utviklingen av nye retningslinjer for håndtering av tilbakeføring av kulturarv, kan ses i å stamme fra utviklingen av urfolks posisjon internasjonalt og samer som folks sin rettsstilling i Norge. For Norsk Folkemuseum handler prosjektet om et ønske om å holde seg til de

museumsetiske retningslinjene som mange museum i verden har blitt enige om igjennom internasjonalt arbeid, og de øvrige forpliktelser i internasjonale konvensjoner og i politiske Norge. For Sametinget er dette samarbeidet viktig, både for objektene, men også for etterretning til lignende utfordringer i en større sammenheng (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, s.8-9).

Museum som er medlem i ICOM forplikter seg til å følge regelverket. Disse retningslinjene omhandler, blant annet, ansvaret museum har for proveniens og hjemmel. Verdens historie er fylt med kolonialiseringer, krig, erobringer, overgrep og undertrykkelse og ulovlig omsetning, som har gjort at mange kulturhistoriske objekter er på avveier, og noe av det ender på museum. Dette skaper problemer for museum i lengre tid. ICOMs etiske retningslinjer tar høyde for å behandle slike problemstillinger, i samarbeid med internasjonal rett for samfunn og folkegrupper. I følge ICOMs museumsetiske regelverk, så skal museum reflektere natur- og kulturarv i samfunnet de tilhører, og dette kan være på knyttet til etisk, lokal, nasjonal, politisk eller religiøs identitet. Men det blir også beskrevet i regelverket, at museum skal være klar for å ta initiativ til samtaler rundt tilbakeføring av kulturarv til en folkegruppe eller opphavsland. Regelverket har et skille på tilbakeføring av kulturarv og retur av kulturarv. Tilbakeføring blir brukt i situasjoner hvor objekter er bevislig ført fra folkegrupper i konflikt med prinsipper i nasjonale og internasjonale konvensjoner, mens retur er grunnet i museumsfaglige, vitenskapelige og humanitære prinsipper.

En problemstilling rundt tilbakeføring av kulturarv går på det etiske rundt hvem eier kulturarven, mot at objektene kan ha det fint der de er. Som de samiske objektene i Bååstede, så har de vært i den samiske samlingen til Folkemuseet i lengre tid, og ville nok ha hatt det fint der i tiden fremover også. I prosjektet Bååstede, ble det også vurdert om det var forsvarlig å flytte objektene, da de måtte bli tatt like godt vare på at mottaker museet, som de var hos Folkemuseet. Dette er grunnlagt i at objektene skal kunne eksistere langt frem i tid, og fortelle sin historie, og da må de bli bevart på riktig vis. Jeg mener det er viktig å stille krav til mottaker museene, for å sikre at samlingen blir tatt forsvarlig vare på for nåtiden og fremtiden. Det er blant annet slike avgjørelser museumsarbeidere står ovenfor i tilbakeføringsprosjekter. I Bååstede er de fleste objektene som er tilbakeført objekter av hverdagslig type, tatt fra samer som et ledd i fornorskningspolitikken, og har siden vært på museum. For det samiske samfunnet er det viktig å få disse tilbakeført, da de representerer en levemåte som nesten er helt bort eller borte, og da får de mulighet til å fortelle sin historie. Folkemuseet stilte seg positiv til tilbakeføringen.

Nå er ikke hele den samiske samlingen overført, rundt halvparten eller 2000 objekter er overført. Grunnen til at ikke alt er overført er at noen av objektene er skjøre og vil tåle transport, men også at det var en enighet om at Norsk Folkemuseum skal formidle den samiske kultur og historie i hovedstaden. Dette er viktig arbeid for å minske en eventuell følelse av fremmedhet rundt samer, og for å vise at samisk historie er en del av norsk historie. ICOM slår fast at museum skal gå inn for å tilbakeføre kulturarv til folkegruppen eller stedet det hører til. Overføringen av objektene er jo et felles ønske fra alle partene involvert om at samene selv skal bestemme over egne kulturarv og historie, og skal presentere den slik de ønsker. Bååstede er et eksempel på hvor objekter med samisk kultur eller historisk verdi har blitt tilbakevendt til det området det hører til, og dette er noe som blir nevnt i ICOMs museumsetiske regelverk. Prosjektet Bååstede er et eksempel hvor god planlegging og dialog fra alle parter har resultert i vellykket tilbakeføring av kulturarv. Utstillingen Bååstede blir da resultatet av dette samarbeidet, og gir samene kontrollen over egen historie og kulturarv.

Tråante er en utstilling som forteller om fornorskning og oppreisnings av samer, det samiske historiske objekter av hverdagslige type. Utstillingen representerer historier om hverdagsliv, reinflytting og runetrommer, og tittelen til utstillingen er: «Tråante: Hvem eier historien?». Grunnen til tittelen er ikke åpenbar med en gang, men det er kanskje det som er poenget. Det kommer ikke noe tydelig svar på spørsmålet fra utstillingen, meg tenker heller at den skal på besøkende til å tenke. Tenke på hvem som eier historien, og gjøre sine egne tanker, uten at utstillingen gir svaret helt enkelt.

Frøyningsfjelltromma var i Norge i noen måneder før den dro tilbake til Tyskland. Den er en samisk tromme og ble tatt uti fra landet under fornorskingen, så av sin type er unikt godt bevart. Så som samisk kulturarv er den jo helt uvurderlig, og betyr mye som et element i samisk kultur, religion og historie. Men den jo blir godt tatt vare på i Tyskland, og lengre sør i Europa kan den fortelle historien hvordan den kom til Tyskland. Det gir mulighet til å formidle samisk kultur, historie, og om fornorskningspolitikken, til mennesker som kanskje ellers ikke ville ha vist noe om det. Det ville ha vært fint og fått den tilbake til Norge, både for museumssektoren som en helhet, for samiske museum og for å få tilbake viktig kulturarv. Kanskje en gang i fremtiden kommer den tilbake, på besøk eller permanent men det er vanskelig å spå, uansett har den det bra i Tyskland, der den kan formidle hvordan den havnet i Tyskland, samisk historie og kultur.

Et annet eksempel på vellykket tilbakeføring av museumsobjekt til samisk opprinnelsessted, er seidesteinen fra Gargovarrefjellet (Gargovarri) i Kautokeino. Steinen ble tilbakeført i 1997

fra Norsk Folkemuseum. I 1906 ble steinen hentet ned i fra fjellet etter oppfordring fra Kautokeinos sogneprest, og ble sendt til Etnografisk Museum. På Etnografisk Museum ble steinen utstilt helt frem til den samiske samlingen ble overført til Norsk Folkemuseum i løpet av 1950-tallet. I 1995 kom det et ønske om å få steinen tilbake til der sto før 1906, fra et bygdelag ved Gargovarre. Norsk Folkemuseum var positiv til dette, og i 1997 ble steinen fraktet til Kautokeino. Ved en høytidelighet ble steinen levert til Samisk Kulturminneråd, og ble ved en senere anledning fraktet opp fjellet og plassert der den sto før 1906. Tilbake på Folkemuseet ble en gipsavstøpning av steinen satt i utstillingen som en erstatning, med tekst som fortalte hva som har skjedd med steinen. Det er ikke tenkt at denne saken skulle bli et eksempel til etterretning for krav om tilbakelevering, da den ble tilbakeført på bakgrunn av at steinen var av religiøs type og delvis på grunn av inkomsthistorie (ble så godt som stjålet) (Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum, s. 36). Denne situasjonen er litt spesiell, da objektet det er snakk ble satt tilbake på fjellet det kom fra, hvor det ikke er beskyttet mot været. Her måtte det gjøres en vurdering hvor grunnene for å ikke tilbakeføre må ha blitt veid mot grunnene for tilbakeføring. Grunner for ikke å tilbakeføre er at steinen vil stå ute ubeskyttet fra vær, så den risikerer å forvitte over tid, så da er det ikke sikkert den eksisterer i fremtiden. Grunnen for tilbakeføring er jo at den er av religiøs karakter og har betydning for folket i området den kom i fra. Her må avgjørelsen vurderes mellom å sikre at steinen er bevart, ved å ha den på museum, mot at den kommer tilbake til der den var før 1906 og risikere å forvitte under været. ICOM og lover om minoriteter vil være til hjelp med å slå fast hva som burde eller kan gjøres, men det er til slutt menneskene involvert som må vurdere hva som er riktig å gjøre. Derfor er det viktig å merke seg at selv om ICOM er regelverk det er mye hjelp i for å ta gode, etiske valg, men det er ikke nok og museumsarbeidere må kunne utøve sjønn i museumsarbeid og tilbakeføringsprosjekter.

ICOMs museums etiske regelverk legger frem en rekke prinsipper som blir utdypet med retningslinjer mot profesjonell praksis som det jobbes mot. ICOM representerer at museene har ansvar for immateriell og materiell kultur- og naturarv. Å kunne ta gode avgjørelser, ligger imellom loven (det man skal eller ikke skal gjøre) og etikken (det som er mulig og ønskelig å gjøre), og i forståelsen av forskjellen på dem, har vi museums sjanse til å gjøre en forandring. Museum skal følge lokale, nasjonale og internasjonale lover som omhandler virksomhet, velledige organisasjoner, og oppbevaring og bevaring av kulturelle samlinger. Etikk for museum handler om samlingene, men likeså handler det om de verdiene til museumsansatte, som kan

være så forskjellige som samlingene og museene. Museum har i lengre tid vært opptatt av tilstrekkelig representasjon av kulturelt mangfold i utstillinger, som på lik linje med at publikums kunnskap og forståelse blir fordypet. Det er viktig å merke seg at selv om ICOM er et godt regelverk å støtte seg på i museumsarbeid, men så er det på egenhånd ikke nok og ansatte på museum må utøve sjønn i sitt arbeid og prosjekter. Museer er sentrale i samfunnet og de får mye tillit til at de formidler sannhet, og skal følge etiske koder på likt plan som det øvrige samfunnet. I bunn og grunn, så er det personer som tar avgjørelser, og etiske koder kan være til hjelp i å ta avgjørelser. De nasjonale minoritetene og urfolk norske og er en del av Norges kulturarv og angår hele befolkningen, og skal ikke begrenses til bare de landområdene minoritetene tradisjonelt har tilhørt. Bååstede både et tilbakeføringsprosjekt og en vandrestilling. Utstillingen Bååstede formidler samiske objekter fra Nord-Norge som er tilbakeført fra Norsk Folkemuseum gjennom prosjektet Bååstede. Bååstede som et prosjekt handler om tilbakeføringen av rundt 2000 objekter, som er halvparten av den totale samlingen. Resten av samlingen er fremdeles på Folkemuseet, hvor det skal brukes i formidling av samisk kultur og historie i hovedstaden. Samlingen stammer fra 1800-1900-tallet, når norske vitenskapsmenn, lærere og prester samlet inn og tok dem til museum og slottet i Oslo, og øvrige Europa. «*Tråante 2017: Hvem eier historien?*» er en utstilling som ble satt opp først i 2017 sammen med feiringen av 100 årsjubileet av det første landsmøte for samene, som skjedde i 1917 i Trondheim.

Litteraturliste:

- Ambrose, Timothy & Paine, Crispin. (1993). *Museum Basics* (s. 16-17). Paris: ICOM
Routledge.
- Edson, Gary. (Red.). (1997). *Museum ethics* (s. 5-90). London: Routledge.
- Falk, Johan H. (2009). *Identity and the museum visitor experience* (s. 41-96). Left Coast
Press, Inc.
- Hauge, Ingeborg & Akman, Haci. (2010). Museum og mangfold I norsk kontekst. *Nordisk
Museologi* (s. 25-43).
- Holmesland, Hilde. (2006). *Arkivene, Bibliotekene, Museene & De nasjonale minoritetene.*
ABM-skrift #25. (s. 4-24).
- Ipsen, Merete, Johansen, Eva D. & Pabst, Kathrin (red.). (2016). *Mot nye relasjoner mellom
museum og samfunn.* Vest-Agder-museet. (s. 8-10).
- Kreps, Christina. (2015). Appropriate museology and the “new museum ethics. Honoring
diversity. *Nordisk Museologi: The Journal Nordic Museology. Special issue:
Rethinking sami cultures in museum* (s. 4-7).
- Kreps, Christina. (2011). Changing the rules of the road: Post-colonialism and the new ethics
of museum anthropology. Marstine (Red.), *The Routledge Companion to Museum
Ethics* (s. 80).
- Marcus, Alan s. & Stoddard, Jeremy D. & Woodward, Walter W. (2017). *Teaching history
with museums* (2. Utg. s. 25-27).
- Matassa, Freda. (2011). *Museum Collections Management: a handbook* (s. 11-37). London:
Facet Publishing.
- Norsk Folkemuseum, Sametinget & Kulturhistorisk museum. (2012). *Bååstede: Tilbakeføring
av samisk kulturarv.* (s. 2-44). Hentet fra: [https://dms-cf-
09.dimu.org/file/032waVgq1L3z](https://dms-cf-09.dimu.org/file/032waVgq1L3z)

Norsk Folkemuseum. *Bååstede: Samisk kulturarv tilbakeføres*. Hentet den 19. mars 2019 fra

linken: <https://norskfolkemuseum.no/baastede>

Olsen, Bjørnar (2000). Bilder fra fortiden? Representasjoner av samisk kultur i samiske museer. *Nordisk Museologi* (s. 13-26).

Pedersen, Anette. (2006). Tana Museum – Deanu Musea – et eksempel på samisk museumsarbeid. Johansen, Ringheim & Stensvold (Red.). *Finnmarskmuseene forteller – Fra andehodeamuletter til kongekrabber* (s. 41-48). Finnmark museumsråd.

Saemien sijte. *Bååstede – Hjemkomst – homecoming*. Hentet den 20. april 2019 fra linken:

<https://saemiensijte.no/aktiviteter/baastede-hjemkomst-homecoming/>

Sagdahl, Mathias. (2018, 20. februar). etikk. I Store norske leksikon. Hentet 20. mars 2019 fra

<https://snl.no/etikk>

Tveter, Nina. (2017, 6. februar). *Samisk skatt tilbake etter 300 år*. Henter den 20. mars 2019

fra linken: <https://gemini.no/kortnytt/samisk-skatt-300-ar/>

